

Федорончук А.В.

кандидат юридичних наук,
викладач юридичного
відділення Івано-
Франківського коледжу
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
ім. В.Стефаника»

Fedoronchuk A.V.

*PhD in law, lecturer of law
department, Ivano-Frankivsk
college of the State higher
educational establishment
«Vasyl Stefanyk Precarpathian
National University»*

ДОГОВІР ПРОКАТУ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ОБОРОТІ

УДК 347.453.6

Постановка проблеми. З поступальним розвитком та урізноманітненням цивільно-правових відносин усе більшого поширення набувають договірні зобов'язання про передачу майна в користування. Серед такої групи договірних зобов'язань особливе місце відводиться договору найму, договору найму (оренди) земельної ділянки, договору найму будівлі або іншої капітальної споруди, договору найму (оренди) транспортного засобу, договору лізингу, договору найму (оренди) житла, договору позики. Разом з тим, на сьогоднішній день важко дати однозначну відповідь на питання про те, чи розвивається та поширюється конструкція договору прокату в сучасному цивільному обороті України?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику укладення договору прокату досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні цивілісти: А. А. Телестакова, В. В. Мартин, Н. В. Хашівська, Г. А. Осетинська, Л.Л.Тарасенко, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, О. С. Йоффе, О.А.Красавчиков, Н. А. Барінов та багато інших. Проте науковці не враховували усі чинники, які перешкоджають поширенню договору прокату у маси. А це є головним для підвищення інтересу осіб до його укладення.

Завданням статті є спроба теоретично-правового та економічного аналізу причин та умов, які перешкоджають поширенню конструкції договору прокату.

Виклад основного матеріалу. Основні чинники, які перешкоджають розвитку та поширенню конструкції договору прокату, можна умовно поділити на правові та соціально-економічні.

Цивільний кодекс України присвячує Параграф 2 Главу 58 особливостям правового регулювання відносин, що виникають із договору прокату.

Ці відносини пов'язані з характером предмета договору, метою і порядком його укладення, зміни, розірвання та припинення, формою, особливостями суб'єктного складу договору прокату та його змістом, а також правовими наслідками, що настають у випадку порушення чи недотримання умов останнього. Варто зазначити, що якісне цивільно-правове регулювання усіх елементів є однією із передумов того, що у недалекому майбутньому договір прокату займе дійсно гідне місце серед набору тих правових інструментів, які полегшують життя кожній українській родині. Для цього ми детально проаналізуємо окремі елементи договору прокату, які пов'язані із порядком його укладення.

За критерієм визначення моменту, з настанням якого договір вважається укладеним, усі цивільно-правові договори поділяються на консенсуальні та реальні. Із змісту ч. 1 ст. 787 ЦК України випливає, що договір прокату може бути як реальним, так і консенсуальним [1].

Вчена Н. Д. Міловська зазначає, що договір прокату є консенсуальним, оскільки вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди за всіма істотними умовами. А у визначенні договору прокату посилення на те, що наймодавець «передає» або «зобов'язується передати», вказують не на момент укладення договору, а на випадки, коли відбувається передання речі: або в момент укладення такого договору («передає»), або після укладення такого договору («зобов'язується передати») [2, с. 98].

Аналізуючи особливості реального договору як юридичного складу, В. В. Васильєва вказує на те, що формулювання «сторона передає» – це вже є дією у межах самого договору, поясненням того, що ж входить в обов'язки сторони і що є предметом договору, і не є додатковим юридичним фактом, без якого договір вважається укладеним [3, с. 17].

Із змісту ч. 2 ст. 640 ЦК України випливає, якщо ми визнаємо договір прокату реальним договором, це означатиме, що погодження волі сторін відбулося, а зобов'язання з нього не виникає. Укладений договір між наймодавцем та наймачем не породжуватиме зобов'язання поки не буде передана річ, тобто кожна із сторін не матиме ні прав, ні обов'язків. Виходить, що наймач буде позбавлений права вимагати передачі речі навіть після укладення договору. Така ситуація суперечить правовій природі договору прокату, нівелює його значимість як юридичного факту, оскільки договір є підставою виникнення правовідношення.

На нашу думку, договір прокату є консенсуальним, адже аналізуючи ч. 1 ст. 638 ЦК України, відповідно до якої договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов,

можна зробити висновок про легальну презумпцію консенсуальності будь-якого цивільно-правового договору, в тому числі і договору прокату. Саме домовленість слід визнати мінімально необхідною та єдиною умовою, щоб договір вважався укладеним. Передача речі при укладенні договору прокату не має правового значення без досягнення згоди.

Беручи до уваги вищезазначене, було б доцільно внести зміни у ч. 1 ст. 787 ЦК України та викласти її у такій редакції: «За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк».

Для того, щоб договір вважався укладеним, сторони у належній формі повинні досягнути згоди з усіх істотних його умов (ч. 1 ст. 638 ЦК України). Слід відзначити, що ні ЦК України, ні іншими законами не визначено переліку істотних умов договору прокату. Беручи до уваги проведені нами раніше наукові дослідження, можна з впевненістю сказати, що істотними умовами договору прокату є умови про предмет, ціну та строк договору [4, с. 193-195]. Даний висновок має надзвичайно важливе значення, оскільки істотні умови є стержнем змісту договору, який дозволяє констатувати наявність або відсутності домовленості. Договір не може вважатись укладеним, якщо сторонами не досягнуто згоди по кожній із істотних умов. І навпаки, вони є необхідними та достатніми для того, щоб договір вважався укладеним, і тим самим породжував права та обов'язки сторін.

На нашу думку, поширенню договору прокату сприяє також те, що даний договір може бути укладений за допомогою мережі Інтернет. Тобто, волевиявлення на укладення договору може бути виражене в електронній формі. Основним способом укладення договорів в Інтернеті є електронний обмін даними. Для укладення договору offerent розміщає публічну offerту на сервері, підключеному до мережі Інтернет. Будь-яка особа, що бажає укласти такий договір на запропонованих умовах, акцептує offerту шляхом заповнення форми договору і підписання. На сьогодні найбільш поширеним видом електронного підпису, який може бути використаний при укладенні договору прокату є активація на веб-сайті відповідного напису або встановлення в запропонованому пункті меню сайту «прапорця», що означає намір взяти на себе певні зобов'язання.

У Порядку надання у тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку зазначено, що «предмети прокату надаються громадянам за пред'явлення ними паспорта громадянина України» [5]. Використаний термін «громадяни

України» звужує коло можливих наймачів лише громадянами України. Це положення суперечить чинному законодавству України, зокрема Конституції України, яка передбачає: «іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України». А отже, наймачами можуть бути не тільки громадяни України, але й іноземці та особи без громадянства [6, с. 125]. Тому більш доцільним є використання у Порядку терміну «фізична особа».

Не відповідає чинному законодавству і положення про те, що наймачами за договором прокату можуть бути лише особи «за пред'явлення ними паспорта громадянина України», тобто особи, які досягли 16 років.

У віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років фізичні особи наділені неповною цивільною дієздатністю. Згідно зі ст. 32 ЦК України неповнолітні віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років мають право самостійно учиняти дрібні побутові правочини, самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами, розпоряджатися вкладками, внесеними на своє ім'я та ін. Тому не виникає жодного сумніву щодо можливості бути стороною у договорі прокату осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Із врахуванням зазначеного, неправомірною є умова прокату інтернет-магазину «Veliki», у якій мова йде про те, що наймодавець залишає за собою право відмовити у видачі велосипеда на прокат особам, що не досягли 18-річчя [7].

Згідно з ЦК України фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа) має право самостійно учиняти лише дрібні побутові правочини, тобто правочини про набуття прав і про розпорядження ними, які «пов'язані із забезпеченням звичайних, буденних потреб дитини: у пересуванні, духовному та фізичному розвитку тощо» [8, с. 24]. Коли договір прокату укладають щодо майна незначної вартості його можна визнати «дрібним побутовим правочином», а тому наймачем може бути і особа, яка не досягла чотирнадцяти років.

Отже, наймачем може бути не тільки фізична особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, але й особа яка не досягла чотирнадцяти років.

З огляду на зазначене, ми вважаємо, що вимога щодо пред'явлення паспорта громадянина України є необґрунтованою. Висуваючи дану вимогу, законодавець таким чином обмежує коло потенційних наймачів не тільки громадянами України і особами, які досягли шістнадцятирічного віку, але й місцем їхньої прописки. Адже паспорт обов'язково має бути із відміткою про прописку (п. 2.1. Порядку). Це означає, що укласти договір прокату можуть лише ті фізичні особи, які проживають в певній

місцевості, у якій розміщений пункт прокату. А особи, які прописані в іншому населеному пункті, або особи, які зняті з місця реєстрації, не мають права укласти договір прокату. На нашу думку, дані обмеження є неприпустимими, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження [9].

Тому громадяни України, які хочуть укласти договір прокату можуть пред'явити паспорт громадянина України не тільки з відміткою про прописку у місцевості в якій знаходиться пункт прокату, але й з відміткою про прописку в іншій місцевості, а також з відміткою про зняття з місця реєстрації. Громадяни України, яким на день укладення договору не виповнилось 16 років, можуть пред'явити свідоцтво про народження. Іноземці та особи без громадянства можуть пред'явити паспорт громадянина відповідної держави або посвідку на постійне чи тимчасове проживання на території України. Окрім перелічених документів, фізичних осіб слід наділити правом пред'являти інші документи, які посвідчують їх особу. Такий підхід дозволить спростити порядок укладення договору прокату.

Поширення конструкції договору прокату стримують не тільки правові, але й соціально-економічні чинники.

Перш за все слід вказати, що стримуючим фактором є низький рівень життя населення. Так, станом на грудень 2016 року розмір мінімальної заробітної плати в країні становить 1600 гривень [10]. Із цієї суми пересічний українець більшу частину доходу витрачає на комунальні послуги, їжу та одяг. Разом з тим, окрім забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження її здоров'я, мінімального набору непродовольчих товарів, їй необхідно задовольняти основні соціальні та культурні потреби. Слід зазначити, що важливе місце серед набору послуг необхідних для задоволення культурно-побутових потреб фізичних осіб є надання рухомих речей у тимчасове користування на умовах договору прокату.

Ще одним фактором, який стримує поширення конструкції договору прокату, є необґрунтовано висока плата за прокат речей.

За загальним правилом, згідно ст. 789 ЦК України, плата за прокат встановлюється за тарифами наймодавця. Це означає, що наймодавець є вільним у визначенні плати за прокат речі з врахуванням вимог розум-

ності та справедливості. При цьому розмір плати за користування річчю, яка передається у прокат наймодавцем, не передбачається у нормативних актах і не може змінюватись за погодженням сторін. А тому в тих населених пунктах, де відсутня конкуренція з надання у прокат певних видів речей, вимоги розумності та справедливості можуть не дотримуватися.

Можна відзначити, що розвиток прокату стримують також інші об'єктивні фактори. Дуже часто предмети домашнього вжитку фізичні особи надають один одному безкоштовно, у порядку надання товариської допомоги (шляхом укладення договору позички). Проте є очевидним, що вибір речей, які можна взяти у тимчасове користування шляхом укладення договору позички, є обмеженим.

Досить часто особа, яка хоче задовольнити свої споживчі потреби, постає перед вибором, укласти їй договір прокату чи договір купівлі-продажу.

За договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк (ч. 1 ст. 787 ЦК України). Із цього визначення для нас є зрозумілим, що договір прокату відноситься до групи договорів, спрямованих на передання майна у тимчасове користування. Правоможність користування означає передбачену законом можливість використовувати, експлуатувати майно, отримувати від нього корисні властивості, його споживання.

За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму. Тобто основною відмінністю є те, що за договором купівлі-продажу на відміну від договору прокату, річ передається у власність. А це означає, що покупець як власник речі має право не тільки володіти та користуватися нею, але й розпоряджатися.

Договір прокату слід обирати у тих випадках, коли особа з тих чи інших обставин чи міркувань не в змозі придбати для користування певну необхідну річ споживчого призначення. Також немає сенсу купувати речі, якщо вони використовуються і стають в нагоді лише протягом одного дня.

Як ми вже зазначали, плата за прокат речей є досить високою. Так, якщо середня вартість весільної сукні у разі її купівлі становить 5000-6000 тис. грн., то вартість її прокату складає 50 % від їхньої повної вартості [11]. А це становитиме приблизно від 2500 до 3000 тис. грн. Важливим є також те, що при отриманні, як правило, вже не нової речі на підставі

договору прокату фізична особа розуміє, що під час користування нею, вона може бути пошкоджена чи стати повністю непридатною для подальшого використання. А це означає, що згідно з умовами договору прокату наймач має або відшкодувати вартість ремонту речі або за згодою наймодавця може повернути рівноцінний предмет, який відповідає за якістю предмету прокату, що став повністю непридатним, або предмет аналогічної моделі чи сплатити його вартість з урахуванням зносу за цінами, що діють на час розрахунку [5]. Ці обставини змушують фізичну особу двічі подумати, що для неї є вигіднішим та зручнішим, укласти договір прокату чи договір купівлі-продажу. Виходом із цієї ситуації є суттєве зменшення розміру плати за прокат речей у порівнянні з їх вартістю, яка була б при купівлі. Разом з тим, не слід забувати про те, що на наймачеві лежить обов'язок зі зберігання речі, оберігання її від знищення та пошкодження. Суть цього обов'язку полягає в тому, що наймач повинен ставитися до майна, що передається у користування, з ощадливістю власника, не допускати його погіршення, здійснювати відповідний догляд за ним тощо. У свою чергу наймодавець у разі пошкодження чи втрати речі повинен об'єктивно оцінити завдані наймачем збитки.

Висновки з даного дослідження. На сьогодні договір прокату недостатньо поширений серед пересічних українців, оскільки його правове регулювання є недосконалим. Внесення змін та доповнень до чинного законодавства суттєво допомогло б спростити порядок укладення договору прокату, а відповідно створило б умови для його розвитку та поширення в цивільному обороті України. З іншого боку, низький рівень життя населення, тільки послаблює ці процеси.

1. *Tsivilnij kodeks Ukraïni vid 16.01.2003 №435-IV v redaktsii vid 02.11.2016.* zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran3819#n3819> [in Ukrainian];
2. *Milovska N. D. Tsivilno-pravove reguluvannya strokiv u dogovori prokatu/ N. D. Milovska // Private Law and Entrepreneurship. Collected Works. Issue 12 - Kiev.: Research Institute of Private Law and Entrepreneurship named after F. G. Burchak National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 2013, 196 p. [in Ukrainian];*
3. *Vasylieva V. V. Realnij dogovir yak yuridichnij sklad. Pravova priroda realnogo dogovoru / V. V. Vasilyeva // Problems separation agreements for real and consensual [text]: roundtable of Civil Rights Law Institute Carpathian National University named after V. Stefanik (June 27, 2014, m. Ivano-Frankivsk) / Carpathian National University named after V. Stefanik;*

- for the Society. Ed. Dr. Legal. Science Professor. V. A. Vasilyeva. - Ivano-Frankivsk, 2014. - 39 p. [in Ukrainian];
4. Fedoronchuk A. V. Istotni umovi dogovoru prokatu / A. V. Fedoronchuk // *Modern trends in the development of law in Ukraine and the world: Coll. Science. Art. the materials II Intern. Science. - Pract. Conf. (Zhytomyr, April 10, 2014) / Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine; Zhytomyr National Agroecological University. - M.: ZHNAEU, 2014 - p. 193-195. [in Ukrainian];*
 5. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya u тимчасове користування громадянам предметів культурно-побутового призначення та господарського вжитку: Nakaz Ukraïnskogo soyuzu ob'ednan, pidpriemstv i organizatsij pobutovogo obslugovuvannya naselennya № 46 vid 16.12.1999. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0025-00> [in Ukrainian];
 6. Dogovirne pravo Ukraïni u skhemakh i tablitsyakh / [Bychkivskyy A.A., Bolokan I.V., Borschevsky G.E.] under the general editorship of S. I. Chornoochenko. - Zaporizhzhya National University, 2011. - 504 p. [in Ukrainian];
 7. Umovi prokatu internet-magazinu «Veliki». Retrieved from: <http://veliki.ua/ru/usloviya-prokata.html> [in Ukrainian];
 8. Romovska S. Tsivilna diezdatnist gromadyanina (fizichnoi osobi) / S. Romovska // *Law of Ukraine. -1995 - Number 2 - S. 24-26* [in Ukrainian];
 9. Pro svobodu peresuvannya ta vilnij vibir mistysya prozhivannya: Zakon Ukraïni № 1382-IV vid 11.12.2003. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15> [in Ukrainian];
 10. Pro Derzhavnij byudzhet Ukraïni na 2016 rik: Zakon Ukraïni vid 25.12.2015 №928-VIII v redaktsii vid 28.12.2016. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/928-19> [in Ukrainian];
 11. Umovi prokatu internet-magazinu «be marry». Retrieved from: <http://www.bemarry.com.ua/uk/uslugi.html> [in Ukrainian].

Федорончук А.В. Договір прокату в сучасному цивільному обороті

Стаття присвячена дослідженню причин та умов, які перешкоджають поширенню конструкції договору прокату. Основні чинники, які перешкоджають розвитку та поширенню конструкції договору прокату можна умовно поділити на правові та соціально-економічні. Зроблено висновок про те, що договір прокату недостатньо поширений серед пересічних українців, оскільки його правове регулювання є недосконалим. Недосконалість правового регулювання проявляється у тому, що на законодавчому рівні потрібно визначити, що договір прокату є консенсуальним. Істотними умовами договору прокату є умови про предмет, ціну та строк договору. Укласти договір прокату може не тільки

громадянин України, але й іноземець чи особа без громадянства, які не досягли чотирнадцятирічного віку. Під час укладення договору прокату вони можуть пред'являти як паспорт, так і інший документ, який посвідчує їх особу. Громадяни України, які хочуть укласти договір прокату можуть пред'явити паспорт громадянина України не тільки з відміткою про прописку у місцевості в якій знаходиться пункт прокату, але й з відміткою про прописку в іншій місцевості, а також з відміткою про зняття з місця реєстрації. Внесення змін та доповнень до чинного законодавства суттєво допомогло б спростити порядок укладення договору прокату, а відповідно створило б умови для його розвитку та поширення в цивільному обороті України. З іншої сторони, низький рівень життя населення, тільки послаблює ці процеси.

Ключові слова: договір прокату, консенсуальний договір, істотні умови договору, порядку укладення договору, поширення договору.

Fedoronchuk A.V. Contract hire in modern public circulation

The article investigates the causes and conditions that prevent the spread of the construction contract hire. The main factors that hinder the development and dissemination of rental construction contract can be divided into legal and socio-economic. It is concluded that the contract of hire enough widespread among ordinary Ukrainian because the regulation is imperfect. Gaps in regulation appears that the legislation should specify that the contract of hire is consensual. The essential terms of the contract of hire is provided on the object, price and term of the contract. To conclude the contract of hire can be not only a citizen of Ukraine, but the foreigner or person without citizenship who have not attained the age of fourteen. During the rental contract, they can produce a passport or other document attesting to their identity. Citizens of Ukraine who wish to enter into a contract of hire can present a passport of citizen of Ukraine not only with a note of registration in areas in which the rental, but with a note of registration in other areas, as well as a note on removal from the place of registration. Amendments to current legislation significantly help to simplify the procedure for contract hire, and therefore would create conditions for its development and dissemination of public circulation in Ukraine. On the other hand, low standard of living, only weakens those processes.

Keywords: rental agreement, consensual agreement, the essential terms of the contract, order contract, distribution agreement.